

*представлений младших школьников с нарушениями зрения, во-вторых, с разработкой методики организации и модели руководства игрой незрячих и слабовидящих младших школьников.*

Статтю подано до друку 17. 01.2007 р.

УДК 376.32

**О.М.Паламар**

к. психол. н., доцент

ІКПП НПУ імені М.П.Драгоманова (м. Київ)

### **Методичні поради до здійснення перевірки письмових робіт з української мови сліпих та слабозорих молодших школярів**

*У статті представлені основні вимоги до організації перевірки письмових робіт, оптимізації процесу попередження помилок і розвитку навичок самоконтролю у дітей з порушеннями зору.*

**Ключові слова:** *графічні недоліки, робота над помилками, дотиковий самоконтроль, руховий самоконтроль.*

Систематичний контроль якості виконання письмових робіт сприяє розвитку грамотності писемного мовлення сліпих та слабозорих молодших школярів. Перевірка і оцінювання письмових робіт учнів надає можливість визначити рівень їхніх знань, умінь і навичок, планувати на цій основі подальшу навчально-корекційну роботу.

За вимогами [2; 3], усі письмові роботи, зокрема диктанти, перекази, твори, а також самостійні роботи навчального і контрольного характеру слід перевіряти до

наступного уроку. Перевірка має закінчуватися колективною або самостійною роботою над помилками.

Для поточної перевірки письмових робіт, які виконувалися за загальним завданням у класі чи вдома, доцільно запропонувати одному з учнів зачитати чи прокоментувати виконання вправи, пояснити написання слів, визначити наявні у словах орфограми. Решта учнів відповідно до цього перевіряють свої роботи. В цей час вчитель проходить між партами, проглядає письмові роботи учнів, вказує на пропущені помилки, допомагає їх виправити.

Кожен вид помилок з мови вимагає від учителя відповідного способу виправлення [1 - 4].

Перевірка значних за обсягом письмових робіт здійснюється вчителем у позаурочний час. При роботі зі слабозорими учнями графічно неправильно написану літеру вчитель підкреслює і на полях чи в окремому рядку для практичного вправлення дає зразок правильного написання. Слід пам'ятати, що погана каліграфія (неправильне графічне зображення букви) не завжди свідчить про те, що учень не усвідомлює порядку написання літери: звідки починати, куди вести, де закінчити. Спричиняти неправильне написання літери можуть і фізичні недоліки дитини зі зниженим зором. При цьому букви накладаються одна на іншу, елементи літер недописуються, немає чіткого з'єднання літер тощо. Тому, працюючи над помилками такого виду, необхідно здійснювати індивідуальну роботу з метою виявлення їх причин.

Специфічними для дітей з порушеннями зору є такі графічні недоліки: увігнутість рядка догори-донизу, стискання рядка, неправильне розташування елементів і букв стосовно одна одної та рядка, вихід за межу поля, чисельні виправлення написаних букв та слів, злите написання слів або великий розрив між ними, заміна великих букв рядковими, але збільшеного розміру [1; 2].

Специфічною особливістю перевірки письмових робіт у школах для дітей зі зниженим зором є те, що помічену в слові помилку вчитель обов'язково позначає на полях зошита. При цьому виправлення має зробити сам учень, порадившись зі вчителем чи скориставшись орфографічним словником. До виправлення помилок у письмових роботах необхідно підходити диференційовано. У зошитах сильних учнів ставити помітку на полі в рядку, в якому допущено помилку. У середніх учнів підкреслити слово, а саме виправлення пропонується зробити учню самостійно. Виправляти повністю записи потрібно у зошитах слабких учнів, подаючи правильних зразок. Зрозуміло, що такий підхід до перевірки зошитів потребує їх повторного перегляду.

Пунктуаційні помилки вчитель виправляє власноруч, але в процесі їх опрацювання вимагає від дітей аргументованого пояснення виправлених пунктуаційних знаків на основі правил і наведення відповідних прикладів.

Метою такої організації перевірки є формування в учнів вміння здійснювати самоперевірку, надавати взаємодопомогу, користуватись, у разі потреби, словниками та іншою довідниковою літературою.

Виправити написане рельєфним шрифтом складно, а іноді – неможливо (наприклад, пропущені букви). Часто внесені виправлення роблять неможливим читання тексту. Тому, значну увагу потрібно приділяти попередженню помилок при виконанні письмових робіт. Попередження помилок при письмі сліпих учнів має бути в центрі уваги вчителя також і у зв'язку з тим, що будь-яка помилка викликає у сліпої дитини роздратування, особливо та, у появі якої прямо чи опосередковано винен учитель, який обмовився або вчасно не попередив дитину. У таких випадках значно знижується якість роботи сліпих молодших школярів.

З метою попередження помилок при письмі під час навчання сліпих дітей їм пропонуються лише посильні

завдання. Перевантаження учнів збільшує кількість помилок, а також й описок, які надалі стають звичкою. Велику письмову роботу доцільно розділити на частини, інтервали між якими будуть відпочинком для руки. Темп письма також має бути посильним і оптимальним для всіх учнів.

Попередженню помилок у сліпих учнів сприяє попереднє прослуховування й обдумування того, що необхідно написати під диктовку, читання того, що необхідно списувати тощо. Отже, все, що потрібно написати, має бути попередньо роз'ясненим і детально продуманим. Необхідно унеможливити механічне письмо без цілісного уявлення про те, що треба написати.

Під час написання тексту сліпим дітям дозволяється промовляти пошепки те, що вони пишуть. Цей прийом є досить корисним для попередження неправильного написання слів, речень, а також при виконання різних видів граматичного розбору та виконання інших вправ з мови.

Якщо у дитини виникають утруднення та сумніви щодо того, як необхідно писати, учень може підняти руку і запитати вчителя, як йому вчинити. Вчитель надає необхідні роз'яснення, зразок дій, допомагає визначити і пригадати необхідне правило тощо. Вказівки, як потрібно діяти, можуть надаватися усно шляхом пояснення, промовляння слова, виділення голосом пунктуації та іншими способами. Якщо усних пояснень недостатньо або вони заважають решті учнів, використовуються дидактичні матеріали, на яких є відповідна інформація. У випадку, коли такий матеріал недосяжний, вчитель виконує записи власноруч у зошиті учня.

Зазвичай запитання та звернення сліпих учнів до вчителя за допомогою заохочуються й відповідні пояснення завжди надаються. Як виключення запитання і роз'яснення не допускаються в ході контрольної роботи, а також у випадках, коли вони заважають досягненню мети роботи чи створюють утруднення для інших учнів у класі. Про те, що під час

роботи роз'яснення надаватися не будуть, вчитель попереджає на її початку.

Під час письма вчитель перевіряє, як сліпі діти пишуть, звертаючи особливу увагу на слабких учнів. Помітивши помилку - обов'язково вказує на неї для попередження її повторення. Отримавши вказівку чи самостійно помітивши помилку учень має негайно її виправити. Для перевірки та внесення виправлень, а також попередження повторних помилок, допустимим є призупинення письма всіх учнів.

В ході попередньої перевірки письмової роботи самим учнем практикується читання грифелем або читання пальцями (коли текст має значний обсяг). В останньому випадку написане виймається із приладу і читається пальцями, адже з огляду на значний обсяг роботи, читання грифелем уповільнює перевірку. Коли самоперевірка написаного проводиться пальцем, то в учня є можливість під час читання затерти зайві крапки, після чого доколоті недостатні. Читання грифелем зручно тим, що в його процесі можна доколоті недостатні крапки, а потім, при читанні пальцем, затерти зайві.

Під час попередньої перевірки *контрольних робіт* запитання не дозволяються. Помічені учнем помилки дозволяється тут же виправити або виписати слово на вкладному аркуші чи в кінці роботи.

Перевірка учнями написаного може відбуватися не лише індивідуально, а й фронтально, під керівництвом вчителя. Для виявлення власних помилок, корисно запропонувати учням зіставити написане ними з тим самим текстом, видрукованим на картці.

Щоб відмітити знайдені в роботі сліпої дитини помилки, вчителю, а також і учням, не слід вкривати помилково написане шестикрапкою або затирати все. Замість цього слід ставити на полях літери, які необхідно написати, робити інші

умовні позначки. Крім позначення помилок рельєфом, добре помітити їх олівцем чи кульковою ручкою для полегшення і прискорення вказівок учням на недоліки. Пропущені розділові знаки вчителем проставляються, а зайві стираються з наколюванням позначки помилки на полі.

***Методика проведення роботи над помилками.*** Робота над помилками організовується фронтально (колективно) чи індивідуально. Вона проводиться не лише після контрольної роботи, а й для аналізу і з'ясування причин помилок, виявлених в результаті поточної перевірки зошитів.

Вчитель називає типові для даної теми помилки, виявлені в роботах учнів, роз'яснює їх характер. З метою уникнення типових помилок щоденно у подальшій роботі повторюються недостатньо засвоєні правила, виготовляються довідникові таблиці, які є постійно доступними для користування всіма учнями класу при виникненні такої потреби. Після кількох уроків роботи над помилками рекомендується включити в самостійну роботу слова на ті правила, на які учні припускали помилки, з метою з'ясування ефективності проведеної роботи.

Індивідуальна робота над помилками вимагає точного визначення причин їх виникнення. Для цього застосовуються різні методичні прийоми такі, як звуковий аналіз слова, поділ слова на склади, списування з проговорюванням, добір однокореневих слів тощо. Кожен учень за допомогою вчителя пригадує або знаходить у підручнику правило на допущену помилку, добирає приклади подібних слів, записує їх у зошиті. Доцільно дати учню завдання ввести контрольне слово у речення.

В ході організації роботи над помилками слід пам'ятати, що слабозорим учням складно читати свої записи, адже почерк такої дитини часто нерозбірливий. Полегшити роботу учням, яким складно розібратися у своїх записах, вчитель може виписавши попередньо слова (а за необхідності все

речення), в яких були припущені помилки, на окремий аркуш. При цьому орфограми слід відмітити пропуском букви, виділенням за допомогою кольору або іншим способом. Учень повинен подумати, що йому необхідно пояснити. Якщо дитина не може визначити орфограму, вчитель задає допоміжні (навідні) запитання.

В результаті проведеної роботи над помилками дитина має бачити (помічати, знаходити) помилку і знати, як її виправити, а також вміти коротко сформулювати відповідне правило.

За наявності в роботі великої кількості помилок можна практикувати часткове або повне переписування всієї вправи. Погано виконану роботу можна не повертати учню, а вимагати її виконати знову.

**Розвиток навички самоконтролю.** Формуванню навичок самоконтролю у молодших школярів з порушеннями зору вчитель має приділяти особливу увагу. Для розвитку первинного самоконтролю (дотримання правильної структури слів) в процесі написання пропонується застосовувати списування з приговорюванням, запис слів під диктовку з приговорюванням, коментоване письмо.

Для попередження пропуску голосних букв можна пропонувати учням утворювати склади різного типу з певною голосною спочатку за допомогою розрізних букв, потім усно чи письмово. Така робота сприяє уникненню фонетичних помилок у написанні слів.

Попередженню помилок на заміну та перестановку букв у словах сприяють вправи на співставлення складних за структурою складів (*корм – кром, стро – стор, вкри – викр*). Для з'ясування послідовності звуків у словах використовуються вправи на доповнення слів, вставлення пропущеного складу тощо.

Якщо до помилок у написанні слів призводить послаблення пам'яті дитини та труднощі у запам'ятовуванні

графічного образу слова, слід проводити цілеспрямовану роботу з розвитку пам'яті дитини, пропонувати їй при списуванні обов'язково проговорювати слова.

Дітям, у яких спостерігаються нестійка увага та знижена працездатність, необхідно до початку аналізу повторювати слово кілька разів, виділяючи при цьому голосом кожен звук, що входить до його складу.

Необхідно формувати у сліпих та слабозорих учнів помилки під час попередньої перевірки письмової роботи. При виконанні вправ на виділення орфограм учні з порушеннями зору поступово починають помічати свої помилки не лише під час перевірки роботи, а й у момент їх здійснення. Це свідчить про формування елементів самоконтролю.

Для сліпих молодших школярів велике значення має формування навичок дотикового та рухового самоконтролю під час письма. **Дотиковий контроль** під час письма Брайлівським шрифтом полягає у читанні написаного за допомогою грифеля. При такому читанні відтворюється образ букв та слів, дитина помічає допущені помилки, які можна виправити (доколоти, дописати), перевіряє чи написала вона слово, склад, букву, чи лише мисленно уявила написане. Використання такого способу контролю обмежене при виконанні колективних робіт (диктантах, коментованому письмі), адже можна встигнути перевірити лише кілька слів. Доцільно застосовувати цей спосіб контролю при самотньому повільному письмі. Якщо помилки, знайдені за допомогою грифеля, часто не можна виправити у самому тексті, їх можна виписати у кінці роботи.

**Руховий самоконтроль** полягає у здатності визначати правильність графічного написання букв і слів на основі комплексу кінестичних відчуттів. Для полегшення утворення "моторного образу" букв необхідно звільнити руку дитини від надмірного м'язового напруження, навчити вільно керувати рухами своїх рук, не допускати відхилень від



наміченого шляху при русі грифеля всередині кожної клітинки і вздовж письмового приладу. Правильні рухи мають вироблятися у сліпих дітей у повільному темпі, потім темп поступово прискорюється.

Формування навичок дотикового та рухового самоконтролю відбувається лише в результаті систематичного виконання відповідних справ.

На допомогу сліпим і слабозорим учням у розвитку самоконтролю можна запропонувати такі алгоритми дій.

#### ***Перевірка грамотності написаного:***

1) читай кожне слово по складах і виділяй кожний склад; 2) перевір чи не пропустив букв; 3) подумай, яке правило можна застосувати при написанні кожного слова; 4) якщо виникли сумніви, у разі можливості, перевір написання за словником.

#### ***Правила списування тексту:***

1) прочитай речення (текст); 2) подумай, чи розумієш ти, про що йдеться у реченні (тексті); 3) прочитай уважно кожне речення. Запам'ятай, як пишуться слова у реченні; 4) списуй частинами або цілими реченнями; 4) перевір правильність списаного.

Отже, методично правильна організація процесу навчання, своєчасний контроль та перевірка письмових робіт сприяє формуванню у дітей з порушеннями зору навичок правильного письма, розвиває акуратність, наполегливість у навчанні та орфографічну грамотність учнів.

## Список літератури

1. Дети с глубокими нарушениями зрения / Под ред. М.И.Земцовой, А.И.Каплан, М.С.Певзнер. – М.: Просвещение, 1967. – 376 с.
2. Діти з особливими проблемами у загальноосвітньому просторі: початкова ланка / За ред. В.І.Бондаря, В.В.Засенка. – К.: Інститут спеціальної педагогіки АПН України, 2004. – 152 с.
3. Контроль та оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи. Методичні рекомендації. – К.: Початкова школа, 2003. – 128 с.
4. Моргайлик Л.И. Методика обучения русскому языку младших слабовидящих школьников: Учебное пособие. - Л.: ЛГПИ им. А.И.Герцена, 1982.

***Е.М.Паламарь. Методические рекомендации к осуществлению проверки письменных работ по украинскому языку слепых и слабовидящих младших школьников.***

*В статье представлены основные требования к организации проверки письменных работ, оптимизации процесса предупреждения ошибок и развитию навыков самоконтроля у детей с нарушениями зрения.*

***O. Palamar. Guidelines on performance of checking of written works in Ukrainian language of visual impaired and blind children.***

*This article reveals main requirements in regard to performance of the supervision of written works of children with visual impairments, prevention of mistakes and development of self-control skills when carrying out written tasks.*

Статтю подано до друку 15.01.2007 р.